

ZAISŤOVACIA DIVÍZIA NA OKUPOVANOM ÚZEMÍ UKRAJINY A BIELORUSKA (NOVEMBER 1942 – OKTÓBER 1943)¹

JOZEF B Y S T R I C K Ý

BYSTRICKÝ, J.: The Protection Division in the Occupied Territory of Ukraine and Byelorussia (November 1942 – October 1943). *Vojenská história*, 4, 3 – 4, 2000, pp 35 – 52, Bratislava.

The study deals with the problems of the Protection Division of the Slovak Army acting in the occupied territory of Ukraine and Byelorussia from November 1942 to the end of October 1943. It connects to the study on the Protection Division in the Occupied Territory of Ukraine and Byelorussia (September 1941 – November 1943). The author refers to the significant change of the Protection Division tasks when its main forces were withdrawn from the protection of the railway line of Pinsk – Gomel' and the line of Kyjev – Korosteň – Sarny and were deployed to the offensive operations against partisans in the area to the south of the line of Pinsk – Gomel'. The author also analyses the critical development in division troops, especially the contacts of their members and partisans and going over to the partisans that even in March 1943 led to the decision on transfer of the Protection Division to the area of Minsk but this transfer started only at the end of June 1943. The author refers to the fact that the character of the tasks did not change in the new medium. From 1 August 1943 this Division was renamed to the 2nd Infantry Division. The author states that in spite of the German command pressure and division command efforts they did not succeed in preventing the destructive process in its units that in October 1943 led to the decision on its re-organisation to the technical brigade and its detachment to Italy.

Military History. Slovakia. The World War II. The Slovak Army at the East Front.

V októbri a v prvej polovici novembra 1942 Zaisťovacia divízia (ďalej ZD) silou piatich práporov strážila železničnú trať Pinsk – Gomel' v dĺžke 210 km, železničnú trať Kyjev – Korosteň – Sarny jedným delostreleckým oddielom a zosilnenou pešou rotu a cestu Korosteň – Ovruč – Kozinky jednou zosilnenou pešou rotou. Okrem ochrany uvedených komunikácií vykonávali jej jednotky ofenzívne bojové akcie proti partizánskym formáciám, zabezpečovali ozbrojené sprievody zásobovacích a iných kolón, pri chránených komunikáciách budovali strážnice, opevňované poľným spôsobom. Päť kozáckych rôt, pridelených ZD, bolo rovnomerne rozdelených pozdĺž železničnej trate Pinsk – Gomel' s úlohou vykonávať hliadkovú činnosť a podľa nariadení veliteľstva divízie podieľať sa na protipartizánskych akciách. Popri plnení bojových úloh jednotky divízie pripravovali ubytovanie a zásobovanie na zimu. V situačnom hlásení za obdobie od 10. októbra do 10. novembra 1942 mohol veliteľ divízie plk. gšt. Rudolf Pilfousek oznámiť, že ubytovanie jednotiek je „veľmi dobré a spôsobilé i pre zimu“.² Čoskoro sa však ukázalo, že výsledok týchto príprav nebudú moci jednotky ZD plne využiť. Stalo sa tak v dôsledku rozhodnutia vojenského veliteľa Ukrajiny gen. Kitzingera zmeniť úlohy divízie a dislokáciu jej jednotiek. Gen. Kitzinger toto rozhodnutie zdôvodnil stále sa rozmáhajúcimi útokmi partizánov na trať Brest – Gomel' a potrebou „ofenzívneho postupu“ proti partizánskym formáciám pôsobiacim severne od uvedenej trate. V nariadení z 9. novembra 1942 určil, že na ofenzívne akcie sa majú použiť slovenské jednotky doteraz nasadené na ochranu železničnej trate Brest – Gomel', ktoré mali byť vystriedané šiestimi nemeckými prápormi. Zároveň rozhodol, že päť kozáckych rôt zostane naďalej pôsobiť v rámci ZD a budú plniť úlohy južne od rieky Pripjat'.³

¹Text tejto štúdie nadväzuje na štúdiu Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942), publikovanú v časopise *Vojenská história*, č. 4/1999, s. 29 – 54.

²Vojenský historický archív (ďalej len VHA) Trnava, f. ZD, I/4, Velit. ZD, č. 82.905/Taj., Ia, 1942.

³VHA Trnava, f. MNO, 22/105/5, č. 83.453/Taj., 1942.

Po obdržaní nariadenia vojenského veliteľa Ukrajiny veliteľ ZD plk. gšt. Rudolf Pilfousek žiadal, aby sa výmena jeho jednotiek uskutočnila ešte pred príchodom zimy a nové ubytovacie priestory boli kvôli zabezpečeniu zásobovania blízko železničnej trate. Navrhoval, aby nový ubytovací priestor pre 101. p. pl. bol medzi Ptičom a Ogoliči a pre 102. p. pl. v priestore Mišenki – Kalinkoviči. Okrem toho v žiadosti adresovanej gen Kitzingerovi uviedol: „...Prosím, aby kozácke jednotky boli vyňaté z pod mojej právomoci a pridelené na stráženie trati Mozyr – Korosteň, podobne ako to je na trati Kyjev – Sarny. Tým sa pre mňa uvoľní 1 peší prápor. Keď ešte stiahnem SPO z Chojniki do Ovruče a del. odd. II/31 z Korostenu, tak budem mať na ofenzívne akcie k dispozícii severne trate Gomeľ – Brest dve veliteľstvá peších plukov a 5 práporov, južne Pripjaťu silu asi 2 práporov. Navrhujem, aby veliteľ F. K. 811 prevzal aj trať Mozyr – Korosteň a tým bude trať Mikaševice – Rečica, Mozyr – Korosteň, Kyjev – Sarny pod jednotným velením... Prosím, aby slovenskej ZD bola ponechaná len ofenzívna akcia.“⁴

Gen. Kitzinger v smernici z 25. novembra 1942 upresnil úlohy ZD, ktoré mala plniť po vystriedaní jej piatich práporov nemeckými jednotkami: „Slovenské p. pluky 101 a 102 (bez I/101) prevezmú útočným postupom čistenie terénneho pásu od bánd a nespoľahlivých elementov každého druhu severne ich doterajšieho priestoru (železnica Mikaševiči – Rečica) v hĺbke asi 30 km. Každému priblíženiu banditov k železnici sa musí zabrániť. V tomto predpolí založenom na ochranu trate, sa musia trvale obsadiť dôležité osady, medzi inými osady Domanoviči a Kopatkeviči, tieto vybudovať ako silné oporné body a vybaviť ťažkými zbraňami.“⁵

Po prieskume priestorov severne od železničnej trate Mikaševiči – Rečica musel veliteľ ZD spisom z 3. decembra 1942 gen. Kitzingerovi oznámiť, že presun jednotiek divízie do týchto miest je nateraz nemožný, pretože osady sú ďaleko od železničnej trate, ubytovanie možnosti sú „nijaké“ a úprava osád pre ubytovanie mužstva by si vyžadovala dlhý čas. Z uvedených dôvodov navrhoval „cez zimu ponechať všetky prápory a veliteľstvá plukov na trati koncentrované a to: p. pl. 101 – Zitkoviči a Ptič, p. pl. 102 – Mišenki, Kalinkoviči, Vasileviči“.⁶ Záver citovaného spisu bol neobvyklý a vo vzťahu k plk. Pilfouskovi aj prekvapivý. Uvádžalo sa v ňom: „... nemôžem sa zbaviť dojmu, ktorý je opodstatnený z hlásení mojich veliteľov plukov, že velitelia nemeckých jednotiek zasadených na trati, len preto trvajú na presune mojich jednotiek ďaleko na sever od trate, aby sami mali pohodlné ubytovanie, zabúdajú však na bezpečnosť svojich jednotiek a trate pre prípad prepadu, keď moje jednotky vôbec nebudú môcť prísť na pomoc včas v prípade, že budú ubytované ďaleko od trate.“⁷ Gen. Kitzinger však nemienil o svojich nariadeniach diskutovať. Už 4. decembra podpísal smernicu pre ZD, v ktorej upozorňoval, že rozkazom z 21. novembra jednoznačne nariadil, že „divízia má utvoriť severne od trate predpolie a zničiť útočným postupom úkryty bánd... Opatrenia divízie nesmú byť odvislé od ubytovacích otázok. Útvarov, ktoré bojujú vpredu sa tiež nikto nepýta, či najdu pred a po boji ubytovanie.“ Ďalej velenie ZD upozorňoval: „Severne trate musia sa zriadiť oporné body, ako je nariadené... Z každej príslušnej osady musí sa vybudovať pevnosť s výstrelom na všetky strany... Velitelia oporných bodov musia prisahať, že budú držať oporné body proti každému útoku a na žiaden pád sa nevzdajú...“⁸

Striedanie jednotiek ZD nemeckými jednotkami sa začalo v poslednej dekáde novembra 1942. Dňa 24. novembra sa stiahli jednotky II/31 delostreleckého oddielu z ochrany trate Kyjev – Korosteň a sústredili sa v Korosteni (7. decembra sa 8/31 batéria presunula do Ovruča).

⁴Tamže, príl. č. 1.

Na konci novembra 1942 mala ZD spolu 7775 príslušníkov. Skladala sa z veliteľstva divízie, peších plukov 101 a 102, zmiešaného priezvedného oddielu, III/31 delostreleckého oddielu, 3. protiletadlovej delostreleckej batérie, 3. pionierskej roty, kombinovanej spojovacej roty, letky 11 a jednotiek správ. VHA Tmava, f. MNO, 20/6/36, príl. k č. 83.525/Taj., 1942.

⁵VHA Tmava, f. ZD, I/4, Velit. ZD, č. 82.934/Taj., Ia, 1942.

⁶VHA Tmava, f. ZD, I/4, Velit. ZD, č. 82.993/Taj., Ia, 1942.

⁷Tamže.

⁸VHA Tmava, f. ZD, I/4, Velit. ZD, č. 82.938/Taj., Ia, 1942.

I/101 prápor sa 23. novembra stiahol z ochrany železnice Kalinkoviči – Gomel' a sústredil sa v Kalinkoviči. Jeho 3. rota, ktorá chránila trať Korosteň – Sarny, sa 6. decembra presunula do Ovruča. II/102 prápor sa z úseku železnice Kalinkoviči – Ptič 29. novembra presunul do obce Mišenki. Zmiešaný priezvedný oddiel sa 8. decembra presunul do Ovruča. Dňa 10. decembra sa sem presunula aj 3. pionierska rota z Dovľad. V druhej polovici decembra sa postupne sťahovali aj ďalšie jednotky. K ich presunu do osád severne od trate Pinsk – Gomel' však nedošlo.

Pred koncom prvej polovice decembra 1942 nemecké velenie v súvislosti s prípravami zimnej protipartizánskej ofenzívy v priestore južne od trate Pinsk – Gomel' prehodnotilo využitie ZD a rozhodlo, že 102. p. pl. (od začiatku druhej polovice novembra 1942 pod velením pplk. Augustína Kromera) sa sústreďí v priestore Skrygalovo – Kozinki, 101. p. pl. (od polovice decembra 1942 pod velením pplk. Štefana Čániho) v priestore Jel'ska a zmiešaný priezvedný oddiel (od 24. decembra pod velením mjr. Ivana Fajnora) v priestore Slovečna.⁹ Po redislokácii a sústredení jednotiek mala ZD časťou svojich síl zabezpečovať, aby partizánske jednotky nemohli preniknúť na západ cez čiaru Ovruč – Jel'sk. Jej hlavné sily sa mali v súčinnosti s nemeckými jednotkami zúčastňovať na vyčisťovacích akciách. Významnú úlohu počas týchto akcií mala zohrať stíhacia letka pôsobiaca pri ZD.

Na základe nariadenia ministra národnej obrany gen. F. Čatloša vydalo Veliteľstvo vzdušných zbraní smernicu, podľa ktorej mala letka plniť úlohy: „a) bojom útočným za účelom získania prevahy pozemných jednotiek nad nepriateľom, b) bojom defenzívnym, t. j. strehom, hliadkovaním a pozorovaním, c) zabraňovaním nepriateľovi v jeho leteckej činnosti a zásobovaní pozemných častí nepriateľa zo vzduchu, d) vykonávaním kuriernej služby pre potreby veliteľa Zaisťovacej divízie... Pre úlohy uvedené v ad a), b), c), je nutné pri terajšom stave letectva ZD použiť zásadne len letectva stíhacieho a to v najmenšom počte dvoch lietadiel – roj, až štyroch lietadiel – skupina. Pre úlohy uvedené v ad d/ s výhodou dá sa použiť lietadlo E-241, ktoré má letectvo u ZD v stave.“¹⁰

Ťažisko činnosti letky (6 stíhacích lietadiel B-534 a 2 pozorovacie lietadlá E-241) spočívalo popri prieskume v bitevných útokoch na živé ciele. Takéto úlohy plnila napr. 17. novembra v priestore obce Jureviči, 18. novembra pri bombardovaní Narovle, 20. novembra pri bombardovaní obce Dvižki, 24. novembra pri bombardovaní obce Skorodnoje, 26. novembra v priestore obcí Skorodnoje – Slovečno – Lučenki či 6. decembra pri bombardovaní obcí Biehunki a Torin.¹¹

⁹VHA Trnava, f. ZD, I/3, DG pri MNO, Odd. Z, č. 916/Taj., 1942.

¹⁰VHA Trnava, f. MNO, 22/98/2, č. 83.441/Taj., 1942.

Smernice zároveň charakterizovali úlohy letectva: „1. Bitevné útoky. Pod týmto názvom rozumieme útoky na živé ciele a to: pochodové prúdy, tábory, obsadené zákopové postavenia, trény, protilietadlové postavenia, atď. Na všetky spomenuté úlohy pôsobí letectvo ľahkými pumami a guľometni... Bitevné nálety musia byť prevádzkané najmenej skupinou (štyri lietadlá), aby bol útok dôrazný a aby vlastná ochrana bola zabezpečená. 2. Prieskum. Prevádzajú lietadlá stíhacie, ktoré pre svoju rýchlosť a obratnosť majú lepšiu možnosť rýchlo zistiť menšie jednotky, o ktoré sa väčšinou v priestore ZD jedná. Okrem toho stíhač má možnosť ihneď na zistený cieľ zaútočiť. Pri týchto útokoch musí byť zasadený najmenej roj (dve lietadlá) z dôvodov vlastnej ochrany... 3. Zabraňovaním leteckej činnosti nepriateľa. Prevádza sa buď: a) strežením, b) zasadením podľa správ, pretože k preletom nepriateľských lietadiel neprichádza tak často. V prípade hláseného preletu nepriateľa..., alebo zoskoku padákových strelcov, štartujú stíhacie lietadlá – najmenej skupina do uvedeného priestoru, kde napadnú nepriateľa vo vzduchu, alebo zaútočia na zoskočivších strelcov na zemi...“

¹¹VHA Trnava, f. ZD, I/4, Velit. ZD, č. 82.941/Taj., Ia, 1942.

V hlásení na MNO sa o týchto akciách letectva napr. uvádzalo: „ 20. 11. 1942:... O 08.50 h štartovalo 1 lietadlo z letiska Ovruč a previedlo bombardovanie obce Dvižki, záp. Jel'sk. Po zhodení bômb, ktoré všetky zasiahli cieľ, previedlo tiež 2 bitevné nálety a ostrelovalo priestor palubnými zbraňami. Lietadlo pristálo o 10.15 na letisku Ovruč... 24. 11. 1942: O 08.30 h previedlo 1 lietadlo bombardovanie Skorodnoje. Pilot zistil, že bombami bola dedina zapálená a banditi prchli z obce. Pri náletoch boli na smerovom kormidle prestrelené lanká. Lietadlo o 09.20 h pristálo na letisku Ovruč. O 09.30 h opäť 1 lietadlo previedlo bombardovanie Skorodnoje. Pri náletoch bolo použitých i palubných zbraní. Lietadlo sa vrátilo o 10.00 h. Pilot uistil, že obec Skorodnoje horí na niekoľkých miestach. Lietadlo pristálo o 14.30 h na letisku Ovruč... 16. 12. 1942: O 09.30 h štartovali 3 lietadlá z letiska Ovruč a previedli bombardovanie osád Biehunki a Torin. Po bombardovaní ostrelovali osady z palubných zbraní. Pristáli o 10.20 h na letisku Ovruč...“

Podobné úlohy letka plnila aj v nasledujúcich mesiacoch. Aktívne sa zúčastnila napr. akcie nemeckých a slovenských jednotiek pri dobýjaní obce Salizovka. Dňa 28. decembra 1942 vykonal npor. J. Zubrík letecký prieskum v priestore uvedenej obce a vyhotovil schému obrany partizánov. O 09.00 h dve lietadlá B-534 (posádky por. D. Čatloš a čat. R. Mrákava) bombardovali južný okraj Salizovky a opevnenú budovu 15 km juhozápadne od tejto obce. O 13.00 h štartoval npor. J. Zubřík na lietadle Štorch zistiť podrobnejšie informácie o obrane partizánov, na základe ktorých o 13.20 h štartoval trojčlenný stíhací roj s 20-kilogramovými bombami (posádky por. D. Čatloš, čat. R. Mrákava a čat. Bachratý) a bombardoval postavenia partizánov.¹² Na základe letcami upresnených správ 31. decembra na obec zaútočili slovenské a nemecké jednotky. Útočná skupina slovenských jednotiek, ktorej velil mjr. I. Fajnor, sa skladala z I. cyklistickej eskadrony, II/101 pešieho práporu (pod vel. stot. J. Čambalíka), čaty 7/31 delostreleckej batérie (vel. stot. S. Šimovič) a pionierskej čaty. Skupina začala útok o 14.15 h. Prieskumný sled, tvorený čatou cyklistickej eskadrony, bol však zastavený silnou paľbou. Nato nasledovala nová príprava útoku, ktorý sa začal o 15. 45 h. 7/101 rota sa však pri postupe dostala do silnej bočnej paľby, ktorú začala nemecká polícia v domnení, že má pred sebou partizánov. V dôsledku neočakávanej paľby mjr. Fajnor nariadil ústup, počas ktorého bol ľahko ranený. Po tomto incidente sa pripravil spoločný útok slovenských a nemeckých jednotiek, pričom bola dohovorovaná aj nová delostrelecká príprava, ktorá trvala od 18.00 do 18.30. Po jej skončení slovenské jednotky z východu a zo severu a nemecké jednotky zo severu a západu začali útok, ktorý skončil o 20.00 h dobytím Salizovky. Počas boja padli 2 slovenskí vojaci a 9 bolo ranených, medzi nimi aj mjr. Fajnor, ktorý počas prevozu zomrel na následky ťažkého zranenia, ktoré utrpel počas záverečného útoku na obec. Takto sa v hlásení veliteľa ZD plk. Pilfouska náčelníkovi štábu ministra národnej obrany opisoval boj o Salizovku,¹³ za ktorý gen. Kitzinger vyslovil zmiešanému priezvednému oddielu a II/101 práporu pochvalu so želaním, aby bola povzbudením pre ostatné jednotky ZD.¹⁴ Do histórie ZD sa však tento boj dostal aj v dôsledku udalosti, ktorá sa v hlásení veliteľa divízie nespomínala. Nedošlo totiž len k paľbe nemeckých jednotiek na 7/101 rotu, ale aj k paľbe slovenských delostrelcov pod vedením stot. S. Šimoviča na nemecké jednotky, čo zapríčinilo oneskorenie útoku a umožnilo partizánom z obce ustúpiť.¹⁵

* * *

K boju pri Salizovke došlo krátko po tom, čo sa prezradili prípravy príslušníkov 101. p. pl., vedených stot. J. Nálepkom, na organizovaný prechod k partizánom. V polovici novembra 1942 sa v lese pri obci Goloviči s partizánmi stretli stot. J. Čambalík, npor. R. Čillík, dôst. zást. ašp. L. Kudzbel, dôst. zást. ašp. v zálohe O. Hovanec, dôst. zást. ašp. J. Cimbora a dohovorili sa na budúcej spolupráci. Na ďalšom stretnutí, 6. decembra, stot. Čambalík dohovoril na 23. de-

¹²VHA Trnava, f. MNO, 32/1/1, č. 250.178/Dôv., 1942.

¹³VHA Trnava, f. MNO, Vária, č. 3.048/Taj., 1943.

¹⁴VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 2 zo 7. 1. 1943.

¹⁵BALÁŽOVÁ, E.: K niektorým otázkam postupného narastania protifašistickej orientácie slovenských vojakov nasadených do vojny proti ZSSR. In: Zborník Múzea SNP, č. 9/1984, s. 150. FALŤAN, S.: Slováci v partizánskych bojoch v Sovietskom zväze. Bratislava 1957, s. 98.

Veliteľ partizánskej rozviedky V. F. Laborev vo svojich spomienkach uvádza: „Keď na Salizovku zaútočili jednotky SS, udrelo na nich slovenské delostrelectvo a rozpútala sa prestrelka, ktorá ‘omylom’ trvala viac ako hodinu. Veľmi nám to pomohlo. Neskôršie v máji 1943 som sa v jednom rozhovore Nálepku opýtal: ‘Ako sa vám vtedy v zime podarilo esesákov tak zdecimovať?’ Nálepka odpovedal: ‘... Presnú polohu partizánskej obrany i útočiacich jednotiek SS som poznal iba ja. Bola už veľká tma, takže nebolo vidieť vôbec nič – ani partizánov, ani Nemcov. Vydal som také rozkazy, že Slováci spustili paľbu priamo do esesákov. Keď bolo po všetkom musel som sa, samozrejme, ospravedlniť nemeckému plukovníkovi.’“ NÁLEPKA, J.: Druhá maturita a nové poznatky o kpt. Jánovi Nálepkevi. Bratislava 1995, s. 195.

cembra stretnutie partizánov so stot. J. Nálepkom. Na tomto stretnutí sa dohodol plán prechodu slovenskej jednotky z Kopceviči k partizánom, ktorí mali na obec uskutočniť fingovaný útok.¹⁶ Do príprav prechodu boli zasvätení viacerí príslušníci pluku, medzi nimi aj dôst. zást. ašp. M. Čunderlík, ktorý prípravy prechodu prezradil. Veliteľ ZD ihneď nariadil vyšetrovanie a obvinil účastníkov z príprav vojenskej zrady. Vyšetrovanie sa však preťahovalo aj vďaka postoju justičných dôstojníkov, medzi nimi i prokurátora ZD stot. JUDr. R. Kadlečíka, ktorí navrhovali, aby sa celá záležitosť riešila len disciplinárne. Keď sa to plk. Pilfousek dozvedel, písomne protestoval u náčelníka štábu ministra národnej obrany proti tomu, že „v Bratislave sa nejaví veľký záujem, aby táto vec bola rozšírená a súdne vybavená, a to najmä z politických dôvodov, ako aj preto, že do veci sú zapletení mnohí dôstojníci 101. pešieho pluku...“ Zároveň oznamoval: „Pretože sa na vec stot. Nálepku a spol. pozerám ako na vojenskú zradu, nepristúpil som k disciplinárnemu pokračovaniu, lebo tým by som vec len bagatelizoval a po došlých smerniciach z Bratislavy a po ukludnení pomerov u pluku, ako aj pre nedostatok dôstojníkov som naliehal na urýchlenné súdne vyšetrovanie, k čomu pristupovalo i to, že 101. peší pluk je v nebezpečnom a ťažko dosiahnuteľnom priestore.“¹⁷ K inému priebehu vyšetrovania, ako požadoval plk. Pilfousek, prispel aj spravodajský dôstojník ZD stot. L. Moťovský. Ten v súhrnnom výťahu z vyšetrovacích protokolov, ktorý vypracoval počas pobytu na MNO koncom januára 1943, akceptoval verziu vyšetrovaných o cieľoch ich kontaktov s partizánmi. V úradnom zázname uviedol: „U peš. pl. 101 vyskytli sa častejšie prípady zbehovania mužstva pluku k partizánom. Disciplína tohto pluku, ktorý bol zasadený v jednom priestore dlhú dobu, následkom dôverných stykov s domácim obyvateľstvom, zvlášť s dievčatami, bola dosť uvoľnená. Keď partizáni začali byť v priestore peš. pl. 101 aktívne činní a pluk začínal mať straty, prišli niektorí dôstojníci pluku na myšlienku čeliť týmto stratám priamym dohovorením sa s partizánmi s vedomím, aby im títo dali v úseku pluku pokoj a nesťažovali im plnenie úlohy. Podľa predbežného šetrenia boli vo styku so záškodníkmi títo príslušníci od peš. pl. 101: stot. Čambalík, stot. Nálepka, npor. Čillík, por. Petro, por. Fraňo, por. v zál. Kútik, d. zást. ašp. Hovanec, d. zást. ašp. Kollár, d. zást. ašp. Čunderlík, d. zást. ašp. Cimbora, d. zást. ašp. Kudzbel, čat. Kušnír a doteraz nezistení príslušníci pluku. Keď už horeuvedení boli v priamom styku s partizánmi, alebo o tomto styku vedeli, dialo sa to nie v úmysle poškodiť vlastné jednotky a tým menej s úmyslom prebehnúť k záškodníkovi, ale len v snahe ubrániť svoje jednotky na životoch. Odchodom jednotky z priestoru Kopceviče uvádzané styky s partizánmi boli skončené...“¹⁸

* * *

Na konci prvej dekády januára 1943 sa skončila prvá etapa nemeckej zimnej protipartizánskej ofenzívy, ktorej sa zúčastnila aj ZD. Plk. gšt. R. Pilfousek pri tejto príležitosti udelil pochvalné uznanie a osobitnú vďaku 102. p. pl. „za rýchly a presný nástup v priestore Jeľšk a Skrygalovo, za presné a včasné konanie presunov a prieskumu“. Osobitne vyzdvihol „statočnosť a obetavosť“ príslušníkov 3/102 roty, ktorá pod velením npor. L. Lehotského 3. januára 1943 na predmostí Ubortu (v priestore Rubeš) znemožnila „prerazenie veľkej presile záškodníkov na východ“.¹⁹ Príslušníkov 101. p. pl. pochválil za to, že prekonali ťažkosti pri presune z priestoru Kopceviči – Zitkoviči – Ptič „a hoci materiálne nemohol im byť daný čas k prípravám, splnili im kladené úlohy presne a svedomito“. Plk. Pilfousek obzvlášť vyzdvihol činnosť II/101 práporu pri dobytí Salizovky 31. decembra 1942. Zmiešaný priezvedný oddiel pochválil za to, že od 11. decembra 1942

¹⁶VHA Trnava, f. 55, šk. 19, MNO, č. 10.453/Dôv., I/4, 1943.

¹⁷FALĽAN, S.: c. d., s. 106, 107.

¹⁸VHA Trnava, f. 55, šk. 19, MNO, č. 60.457/Dôv., I/4, 1943.

¹⁹V tomto boji mali slovenské jednotky staty: 6 mŕtvych, 13 ranených. VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, Velit. ZD, príl. k č. 93.009/Taj., 1943.

v priestore Lovečna „za veľmi ťažkých a málo hygienických podmienok“ plnil ťažké prieskumné úlohy a obetavo zasiahol do bojov o Salizovku. Nezabudol ani na delostrelcov a letcov, ktorí podľa jeho hodnotenia „prispejú značnou mierou k úspechu prieskumnou činnosťou, palbou a bombardovaním“.²⁰ O niekoľko dní neskoršie plk. Pilfousek vydal rozkaz na vykonanie veľkej protipartizánskej akcie v priestore severne od čiaary Chojniki – Bragin.²¹ Jej cieľom bolo v súčinnosti s jednotkami dvoch nemeckých divízií zlikvidovať partizánske formácie, pôsobiace v Mokrom trojuholníku. Na uskutočnenie tejto akcie veliteľ ZD vyčlenil všetky tri prápory 102. p. pluku, III/101 prápor, III/31 delostrelecký oddiel a pioniersku rotu. Jednotky 102. p. pl. sa spolu s II/31 delostreleckým oddielom presunuli na začiatku poslednej dekády januára 1943 do priestoru Chojník, odkiaľ uskutočňovali prieskumné a vyčisťovacie akcie. III/101 prápor sa presunul do obce Jureviči s úlohou zabezpečovať ochranu zásobovacej cesty Kozínki – Chojniki a prechody cez rieku Pripjat'. Celá akcia však skončila neúspechom. Napriek tomu sa nemecký generál Seeger podľaťoval veliteľovi ZD „za dokázanú pohotovosť a nasadenie, za porozumenie pri spolupráci“ a požiadal ho, aby jeho vďaka sprostredkoval všetkým príslušníkom ZD. Aj na základe tohto plk. Pilfousek vyslovil jednotkám, ktoré sa akcie zúčastnili, „veliteľskú vďaka za presné vykonanie daných úloh cez všetky ťažkosti, ktoré kládlo do cesty pohyblivému boju zimné obdobie“ a pripomenul: „Že plného úspechu nebolo dosiahnuté, nebolo v našej moci.“²²

V doplnku k smerniciam pre boj s partizánmi z 24. februára 1943 veliteľ ZD zdôvodňoval neúspech veľkých obkľúčovacích akcií tým, že „húštiny a močariská neboli 100% prehľadané, v noci sa naše jednotky ubytovali a záškodníci hlavne noc využili k tomu, aby medzi jednotkami ich obkľúčujúcimi unikli buď spoločne, alebo rozdelené na malé skupinky sa roztratilí“. V ďalšej časti potom upozorňoval, že „znovu prichádza do popredia stíhacia jednotka v sile zosilnenej roty, ktorá je stále v pohybe a hlavne v noci, kedy záškodníci sa domnievajú, že naše jednotky sú v odpočinku, môže dosiahnuť pekných a lacných úspechov...“²³

Popri podieľaní sa na vyčisťovacích akciách viedli jednotky ZD aj občasnú boje s partizánmi pri ochrane železničných a cestných komunikácií či pri plnení prieskumných úloh. Napr. 2. januára 1943 partizáni prepadli slovenskú stráž pri obci Rudnišče a 2. januára pri obci Borovoje. Dňa 3. januára prepadli strážnu jednotku pri obci Rubeš. V tomto boji mala slovenská jednotka 6 mŕtvych a 13 ranených. O dva dni neskoršie partizáni opäť zaútočili na strážnu jednotku pri obci Borovoje. Šiesteho januára došlo k boju medzi slovenskou hliadkou a partizánmi pri obci Gornovišče. Dňa 9. januára bola prepadnutá stráž pri obci Toki a slovenská hliadka v Grebeni. O dva dni neskoršie partizáni zopakovali prepad stráže pri obci Toki. Dňa 7. februára zaútočili na slovenskú jednotku ubytovanú v obci Sanjuki, 12. februára pri obci Mizki prepadli slovenskú delostreleckú batériu a 13. februára došlo k boju partizánov so slovenskou prieskumnou jednotkou v priestore obce Provťuki.²⁴

* * *

V čase, keď sa časť ZD aktívne podieľala na zimnej protipartizánskej ofenzíve, došlo k niekoľkým zmenám v jej organizácii. Dňa 8. januára 1943 prišla k ZD rota ľahkých tankov LT-38 (6 tankov, 4 nákladné automobily, osobný automobil, motocykel s prívesom, 36 mužov) pod velením por. J. Roháčika, ktorá bola pridelená k štábnej autokolóne 2 a neskoršie k 101. pešiemu pluku.²⁵ O štyri dni neskoršie (12. 1. 1943) odišla na Slovensko čata pancierových automobilov pod velením por. I. Gaša (4 pancierové automobily, 2 nákladné autá,

²⁰VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 5 zo 14. 1. 1943.

²¹VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 102, III/6, č. 19/Taj., 1943.

²²VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 14 z 9. 2. 1943.

²³VHA Trnava, f. MNO, 32 – 2/3, č. 254.859/Dôv., I/1, 1943.

²⁴VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, Velit. ZD, príl. k č. 93.009/Taj., Ic, 1943.

²⁵VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, III/176, Velit. ZD, č. 74.018/Dôv., I/b, 1943.

motocykel sólo).²⁶ V polovici januára 1943 sa do oblasti ZD presunul železničný prápor 12, vytvorený z pionierskych, železničných a telegrafných stavebných jednotiek, ktoré pôsobili v tyle frontových vojsk nemeckej 2. armády.

Pionierske roty 1N a 2N, železničná stavebná rota 12N a telegrafná stavebná rota 1N boli od konca decembra 1941 ako samostatné rotý nasadené na práce pri opravách železničných tratí a iných zariadení v priestore Gomel'a, Nežína, Bachmača a Černigova. V apríli 1942 sa spolu so železničnou rotou 11, ktorá predtým patrila do zostavy ZD, presunuli do Brianska. Tu boli nasadené na opravy a údržbu železničných tratí. Problémy so zásobovaním týchto jednotiek prinútili MNO, aby uskutočnilo ich zlúčenie do jedného práporu. To si vyžadovalo postaviť na Slovensku veliteľstvo železničného práporu 12 a odoslať ho spolu s potrebným materiálom k jednotkám v poli, vykonať výmenu záložníkov a uskutočniť reorganizáciu rôt. Veliteľstvo železničného práporu 12 so štábnou rotou došlo do Kurska 19. júna 1942. V tomto čase pionierska rota 1N pracovala na zužovaní železničnej trate na mestskom nádraží v Kursku, pionierska rota 2N so železničnou stavebnou rotou zužovali železničnú trať v priestore Otrešova (asi 30 km sev. vých. od Kurska), železničná stavebná rota 12N opravovala trať v priestore asi 20 km severne od Kurska a telegrafná stavebná rota 1N budovala telefonické vedenie v priestore Pojmenova (asi 30 km sev. od Kurska). Podľa hlásenia veliteľa práporu stot. F. Kráľa bola morálka príslušníkov týchto rôt na veľmi nízkom stupni, čo bolo dôsledkom najmä toho, že „im bola sľúbená výmena ešte v máji, avšak uskutočnená bola až teraz. Roty boli skoro 3 mesiace zasadené v operačnom pásme v prednej frontovej línii, hneď za postupujúcou nemeckou armádou a boli vystavené každodenným náletom ruských lietadiel.“²⁷ Pionierske a železničné stavebné roty boli ubytované vo vlakových súpravách a telegrafná stavebná rota v osade Pojmenovo. Materiál jednotiek sa nachádzal v kritickom stave, zdravotný stav mužstva bol „pomerné špatný, čoho príčinou bola veľká zima a mužstvo od peších jednotiek bolo vystrojené len s dvoma súpravami letného prádla“.²⁸

Dňa 25. júna 1942 vydal veliteľ práporu stot. F. Kráľ rozkaz o zriadení železničného práporu 12. Po reorganizácii jednotiek sa prápor skladal z veliteľstva práporu, štábnej roty, železničnej stavebnej roty 11 a 12, pionierskej pracovnej roty 13 a telegrafnej stavebnej roty 1N. Veliteľstvo práporu zostalo v Kursku a jeho jednotky boli nasadzované na opravy železničných tratí, mostov a telefonického vedenia na tratiach Kursk – Voronež a Lgov – Charkov.

Dňa 30. novembra 1942 prevzal funkciu veliteľa železničného práporu 12 stot. O. Mareček. To už bolo v čase, keď nemecké velenie rozhodlo o premiestnení práporu do oblasti ZD. K realizácii tohto rozhodnutia došlo na začiatku roka 1943. Na konci prvej dekády januára 1943 jednotky železničného práporu 12 opustili priestor Kurska a 12. januára dorazili do Kalinkoviči.²⁹ Tu prešli do podriadenosti vojenského veliteľa Ukrajiny a len po stránke intendantnej podliehali ZD. V novom priestore bolo ich úlohou dať do prevádzky železničnú trať Ovruč – Žlobin.³⁰ Veliteľstvo práporu so štábnou rotou a telegrafnou stavebnou rotou 1N zostalo v Kalinkoviči, železničná stavebná rota 12 a pionierska pracovná rota 13 sa presunuli k mostu cez rieku Pripjať pri Mozyre a železničná stavebná rota 11 sa presunula do Ovruča.

V polovici apríla 1943 rozhodol minister národnej obrany o reorganizácii železničného práporu 12, ktorý 21. apríla prešiel do podriadenosti ZD, na pioniersky prápor 12.³¹ Reorganizá-

²⁶Tamže.

²⁷VHA Trnava, f. MNO, č. 82. 859/Taj., 1942.

²⁸Tamže.

²⁹VHA Trnava, f. MNO, 24/18/1, č. 3126/Taj., 1943.

K 31. januáru 1943 mal železničný prápor 12 spolu 898 príslušníkov.

³⁰VHA Trnava, f. MNO, 12/26/4, č. 3173/Taj., 1943.

³¹VHA Trnava, f. MNO, 25/29/17, č. 3400/Taj., 1943.

cia práporu sa uskutočnila v poslednej dekáde apríla 1943. Nový pioniersky prápor, pre postavenie ktorého sa využila aj pionierska rota 3, sa skladal z veliteľstva, pionierskej roty 3, železničnej stavebnej roty 12 a mostovej súpravy vz. 32. Nadpočetné mužstvo, po doplnení kombinovanej spojovacej roty ZD príslušníkmi telegrafnej stavebnej roty 1N, sa vrátilo na Slovensko.³²

Na začiatku poslednej dekády marca 1943 náčelník štábu Veliteľstva vzdušných zbraní pplk. Alojz Ballay nariadil leteckému pluku odoslať k letke 11, pôsobiacej pri ZD, 3 lietadlá Š-328 aj s materiálom potrebným na ich ošetrovanie a prevádzku.³³

Zlý technický stav ľahkých tankov LT-40, ktoré počas pridelenia k ZD najmä hliadkovali pozdĺž železničnej trate Mozyr – Ovruch, zúčastňovali sa prieskumných akcií a sprevádzali zásobovacie kolóny, si vynútil, aby po odoslaní čaty pancierových automobilov na Slovensko došlo aj k odsunu tejto bojovej techniky. Stalo sa tak 14. apríla 1943, keď spolu s transportom v poľných podmienkach neopraviteľných nákladných automobilov odišla do zázemia i tanková čata npor. J. Achimského so všetkými siedmimi LT-40.³⁴ Pri ZD zostala len čata tankov LT-38.

K podstatným zmenám došlo v personálnom obsadení hlavných veliteľských funkcií v peších plukoch. Zatiaľ čo funkciu veliteľa 101. p. pl. naďalej vykonával pplk. Štefan Čáni, 10. marca 1943 funkciu veliteľa 102. p. pl. prevzal pplk. Jozef Husár.³⁵ V rovnakom dni bol do funkcie veliteľa I/101 práporu určený mjr. Leopold Vosátka, II/101 práporu pplk. Martin Strapák, III/101 práporu stot. Albert Czermin, I/102 práporu pplk. Fridrich Werner, II/102 práporu mjr. Štefan Bella a III/102 práporu stot. Pavol Néer.³⁶ Zmiešaný priezvedný oddiel pôsobil od polovice januára 1943 pod velením mjr. Tibora Dualského. K zmene došlo vo funkcii veliteľa letky 11, ktorú od mjr. Mikuláša Guljaniča 30. apríla prevzal npor. Ladislav Hron. Mjr. Guljanič naďalej pôsobil vo funkcii veliteľa skupiny vzdušných zbraní pri ZD.³⁷

* * *

Na začiatku marca 1943 vojenský veliteľ Ukrajiny gen. Kitzinger oznámil veliteľovi ZD, že podľa nariadenia vrchného velenia Wehrmachtu (OKW) bude jeho divízia vystriedaná maďarskými jednotkami a preložená do priestoru Minska. Preto 10. marca plk. Pilfousek vydal rozkaz, v ktorom nariadil poučiť mužstvo tak, aby počas striedania nedošlo k žiadnym sporom s maďarským vojskom, ktoré „prerobilo tvrdé obranné a ústupové boje proti veľkej nepriateľskej presile jak s regulernou armádou, tak aj s partizánskymi oddielmi a prešlo viac ako 1000 km peším pochodom. Je teda teraz v takej situácii duševne a telesne unavené a vyčerpané a snáď potrebuje tu alebo tam informáciu alebo pomoc, ktoré mu môžeme poskytovať bez toho, že by sme poškodili záujem slovenskej armády alebo národa... Každý príslušník ZD nech si je vedomý, že sme vojakmi, že nerobíme politiku, ktorú robí a za nás vedie vláda na čele s p. prezidentom, ktorého poslušný a ostrý nástroj sme my, príslušníci ZD.“³⁸

Čoskoro sa ukázalo, že presun ZD do priestoru Minska sa bude musieť odložiť na neskoršie, pretože maďarské jednotky potrebovali na presun dlhší čas, než sa predpokladalo. Už na

³²VHA Trnava, f. MNO, 25/66/5, č. 3611/Taj., 1943.

³³VHA Trnava, f. 27 – 4/3 – 2, č. 256.331/Dôv., 1/3, 1943.

³⁴VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 49 z 3. 5. 1943.

³⁵VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 102, III/24, dôv. rozkaz č. 5 z 23. 3. 1943.

³⁶VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 28 z 10. 3. 1943.

³⁷VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 35 z 2. 4. 1943.

Na konci mája 1943 mala ZD spolu 7144 príslušníkov. Skladala sa z veliteľstva, peších plukov 101 a 102, zmiešaného priezvedného oddielu, III/31 delostreleckého oddielu, 3. protiletadlovej delostreleckej batérie, 12. pionierskeho práporu, kombinovanej spojovacej roty, letky 11 a jednotiek správ. VHA Trnava, f. MNO, príl. k č. 4115/Taj, III/4, 1943.

³⁸VHA Trnava, f. ZD, I/38, Velit. ZD, dôv. rozkaz č. 6 z 10. 3. 1943.

začiatku druhej dekády marca 1943, prostredníctvom Nemeckej vojenskej misie na Slovensku, maršal W. Keitel oznámil MNO, že ZD bude musieť zostať vo svojej doterajšej oblasti pravdepodobne do konca apríla. V dôsledku toho vojenský veliteľ Ukrajiny, po dohode s vyšším veliteľstvom SS a políciou Rusko-juh, upresnil pred koncom marca priester, v ktorom mala ZD „ viesť boj so všetkými prostriedkami“ proti partizánskym formáciám s cieľom ich „zničiť“.³⁹

Priester ZD bol ohraničený čiarou Kozinki – Korovotiči – južne od Rečice – Bragin – Dovľady – Rudňa Mečnaja – cesta a železnica z Jel'ska po Kozinki.⁴⁰

Na jar 1943 tak jednotky ZD zostali nasadené v oblasti Mokrého trojuholníka s nezmenenými úlohami. To prinieslo nielen prehlbovanie rozkladu divízie, najvýraznejšie sa prejavujúceho v osobných i písomných kontaktoch príslušníkov divízie s partizánmi, rastom počtu prechodov slovenských vojakov k partizánom, ale aj novými protipartizánskymi akciami, uskutočňovanými spolu s nemeckými jednotkami a s miestnymi milíciami. Protipartizánske akcie si, pochopiteľne, vyžiadali nemalé straty. Len počas marca a apríla 1943 mala ZD 20 mŕtvych a 60 nezvestných vojakov.⁴¹ Najväčšie straty pritom mali jednotky 102. p. pl. Napr. 15. marca 1943 veliteľ tohto pluku pplk. J. Husár vydal rozkaz na uskutočnenie bojového prieskumu do priestoru Dobrovica – Omelkovčina – Rašev, kde sa mali nachádzať silné partizánske jednotky, ktoré 14. marca prepadli nemeckú posádku v Ručajevke (asi 25 km záp. od Lojeva). Na vykonanie prieskumu bola z Chojník vyslaná 11/102 rota npor. V. Malárika, zosilnená družstvom ťažkých guľometov, družstvom minometov, družstvom kanónov proti útočnej vozbe a zdravotníckou hliadkou. Pri plnení úlohy mala spolupracovať so skupinou chojnickej milície. Dňa 16. marca rota dorazila do Omelkovčiny, kde po vykonanom prieskume okolia mala prenocovať. O 19.30 h na dedinu zaútočili partizáni a postupne ju obkľúčili. O hodinu neskôršie musel veliteľ roty vydať rozkaz na ústup. Než sarote podarilo odpútať od partizánov, musela sa takmer dvojhodinovým bojom prebijať k západnému okraju obce. Počas boja padol 1 jej príslušník, ďalší 3 boli ťažko ranení a 2 boli nezvestní.⁴²

Ešte väčšie straty mali jednotky II/102 práporu mjr. Š. Bellu 20. marca 1943, keď silné partizánske oddiely o 16.45 h prepadli posádku v Jureviči. Boj trval až do 01.00 h nasledujúceho dňa. Padli v ňom 3 príslušníci práporu a ďalší 10 boli ranení.⁴³

Čiernym dňom pre III/102 prápor sa stal 8. apríl 1943. V tomto dni bola na bojový prieskum z Chojník po osi Novoselki – Droňki – Lomači vyslaná zosilnená 10/102 rota por. M. Macka. Juhovýchodne od osady Novoselki narazila asi na 200-členný partizánsky jazdecký oddiel, ktorý po krátkom boji prinútila na ústup. V boji padol 1 príslušník roty a 1 bol ranený. Pri ďalšom postupe na Lomači rota padla do obkľúčenia a bola „rozprášená“.⁴⁴ Podľa spravodajského hlásenia bolo zranených 15 slovenských vojakov a 22 bolo nezvestných.⁴⁵

Okrem jednotiek 102. p. pl. sa na väčších bojoch s partizánmi zúčastnili aj jednotky zmiešaného priezvedného oddielu, ktoré v čase od 3. do 19. apríla uskutočňovali vyčist'ovacie akcie v priestore Dernoviči – Vepry. Napr. 12. apríla sa jeho jednotka dostala do boja s partizánmi pri obci Dernoviči, počas ktorého bolo ranených 6 vojakov a 2 boli nezvestní.⁴⁶

³⁹VHA Trnava, f. ZD, 4/1/1, Opis prípisu Nemeckej vojenskej misie na Slovensku č. 459/Dôv., 1943.

⁴⁰Do Koziniek sa v polovici marca 1943 presťahovalo z Ovruča veliteľstvo ZD. VHA Trnava, f. ZD, I/141, č. 95.121/Taj., 1943.

⁴¹VHA Trnava, f. MNO, 32-1/1-6, č. 258.348/Dôv., 1943. VHA Trnava, f. MNO, 32-1/1-10, č. 260.451/Dôv., 1943.

⁴²VHA Trnava, f. ZD, II/6, p. pl. 102, č. 137/Taj., 1943.

Dislokácia 102. p. pl. v polovici marca 1943: vel. pluku s III/102 práporom – Chojníki, II/102 prápor – Jureviči, 6/102 rota – Avramovskaja, I/102 prápor – Kozinki, I/102 rota – Kalinkoviči.

⁴³VHA Trnava, nezaradené, p. pl. 102, II. prápor, č. 97/Taj., 1943.

⁴⁴VHA Trnava, f. RD, 4/1/1. Opis dial'nopisu od nem. spoj. štábu pri ZD z 9. a 11. 4. 1943.

⁴⁵VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, Velit. ZD, príl. k č. 93.056/Taj., 1943. 4. júna 1943 dve zosilnené rotý pod vedením veliteľa II/102 práporu vykonali bojový prieskum do Lomači s cieľom zistiť, či je možné exhumovať slovenských vojakov, ktorí padli v boji 8. apríla 1943. Exumovali 7 padlých vojakov (4 príslušníkov 102. p. pl. a 3 prísl. 7/31 delostreleckej batérie.) VHA Trnava, f. MNO, Vária, č. 3950/Taj., 1943.

⁴⁶VHA Trnava, f. MNO, Vária, č. 3950/Taj., 1943.

K menším bojom dochádzalo aj pri prepadoch posádok jednotiek divízie a stráží, ako napríklad pri prepade posádky v obci Jureviči (23. a 28. 4.) či stráže pri Jureviči (23. 4.), staničnej strážie v Jel'sku (29. 4.), strážie na ceste pri obci Sanjuki (29.4.).⁴⁷

Situácia sa podstatnejšie nezmenila ani počas nasledujúcich mesiacov. Znížilo sa len zapájanie jednotiek ZD (okrem leteckej) do ofenzívnych protipartizánskych akcií, čo plk. Pilfousek zdôvodňoval tým, že partizánske hnutie sa rozmohlo do takej miery, že vlastné jednotky „boli odkázané len na pasívnu obranu“.⁴⁸

Počas mája 1943, keď dve nemecké divízie uskutočňovali vyčistiťovacie akcie v Mokrom trojuholníku, jednotky ZD prehradzovali čiaru, na ktorých mali zabrániť úniku partizánskych oddielov z priestoru nasadenia nemeckých vojsk. II/102 prápor v čase od 12. do 17. mája prehradzoval čiaru Chojniki – Avramovskaja a od 18. do 25. mája čiaru Chojniki – Jureviči spolu s jednou rotou I/102 práporu. II/102 prápor od 24. mája do 1. júna prehradzoval čiaru Babčín – Droňki. II/101 prápor sa 20. mája presunul z Jel'ska k rieke Pripjat' medzi Narovľu a vtok potoka Slovečno do Pripjat'a, kde mal zabrániť prechodu partizánov. Potom sa presul na ochranu cesty Jel'sk – Slovečno. Zmiešaný priezvedný oddiel bol stiahnutý z Ovruča do Jel'ska, kde mal spolu s jednotkami I/101 a III/101 práporu prehradiť cestu Ovruč – Jel'sk – Kozinki a zabrániť partizánom uniknúť pred nemeckými jednotkami na západ. Okrem toho sa v každej posádke uskutočňovala intenzívna prieskumná a strážna činnosť, zameraná na zaisťovanie bezpečnosti vlastných jednotiek.

Rozsiahlu prieskumnú činnosť, často spojenú s bitevnými náletmi a bombardovaním (najmä počas akcií jednotiek SS v Mokrom trojuholníku), vykonávala 11. letka pod velením npor. L. Hrona. Tak to bolo 13. mája pri prieskume v priestore Droňki – Pogonnoje – Babčín – Narovľa – Černobyľ, keď jedno lietadlo ostrelovalo kolónu partizánov južne od osady Droňki a potom južne od osady Babčín. Dňa 18. mája počas prieskumu v priestore Narovľa – Savoit – Viašišče lietadlo ostrelovalo partizánov v obci Viašišče, pričom bolo zapálených niekoľko domov. Na druhý deň tú istú dedinu bombardovali a ostrelovali štyri lietadlá. Dňa 20. mája, počas prieskumu v priestore Narovľa – Dermoviči, slovenské lietadlo ostrelovalo partizánov pri osade Antonov a partizánsky tréning pri Lomači. Dňa 21. mája jedno lietadlo bombardovalo a zapálilo obec Vystupoviči. Ráno 28. mája uskutočnil stíhací roj bombardovanie obcí Bujnoviči a Stodoliči. Večer 8. júna dve lietadlá bombardovali obce Remesy a Gliňanyje. Dedina Glyňanyje bola bombardovaná aj 9. júna. Plk. Pilfousek v hlásení na MNO o činnosti 11. letky v tomto období poznamenal, že vykonala „cenné služby, čo i nemecké veliteľstvá s povďakom kvitovali“.⁴⁹

Horšie to už bolo s disciplínou jednotiek, predovšetkým 101. p. pl., čo veliteľ ZD musel priznať aj v hlásení, odoslanom na MNO. Uviedol v ňom, že v období od 11. mája do 10. júna zbehlo k partizánom 28 mužov, medzi nimi aj traja dôstojníci – stot. J. Nálepka, npor. I. Lysák-Jacko a por. M. Petro. Na neprípustný pokles disciplíny a prípady „dezercie jednotlivcov a skupín od ZD k nepriateľským jednotkám“ upozornil vo svojom rozkaze aj všetkých veliteľov divízie. Zároveň im pripomenul ich osobnú zodpovednosť za situáciu v jednotkách, pričom zdôraznil: „Z faktov, že morálna hodnota niektorých jednotiek ZD je podpriemerná, dospel som k presvedčeniu, že velítelia sú len figurami, ktoré o vnútornom živote jednotiek nevedia a ani im na tomto vnútornom živote nezáleží...“ Preto veliteľov upozorňoval, že je najvyšší čas, „aby si vzali jednotky do rúk. Predsa nie je možné, aby veliteľ čaty nevedel, kde a ktorý príslušník jeho čaty chodí, či má dievča a aké a akého zmyšľania. Práve tak veliteľ roty musí poznať pri dnešných nízkych stavoch celý duševný i telesný život svojich chlapcov, keď sa cíti otcom svojej roty. Ovšem to vyžaduje od veliteľov žiť len pre jednotky a nie pre ženy všelijakých povestí... Velítelia všetkých stupňov uvedomte si konečne, že ste tu reprezentanti štá-

⁴⁷VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/74, Velit. ZD, príl. k č. 93.070/Taj., Ic, 1943.

⁴⁸VHA Trnava, f. MNO, Vária, Velit. ZD, č. 95.220/Taj., 1943.

⁴⁹VHA Trnava, f. MNO, Vária, č. 3950/Taj., 1943.

tu a vašim chovaním padá, lebo žije celý štát doma.“⁵⁰ Obzvlášť apeloval na duchovných, aby pri svojich kázňach venovali týmto otázkam náležitú pozornosť.

Pilfouskovo hodnotenie príčin rozkladu jeho jednotiek však bolo príliš povrchné. Tie spočívali najmä v osobných skúsenostiach vojakov a dôstojníkov, nadobudnutých počas služby v poli, v nespokojnosti záložníkov s tým, že museli dlhodobo vykonávať službu vo vojsku, v účinnej propagande partizánov, ktorí zdôrazňovali svoj rozdielny postoj k nemeckej a slovenskej armáde, písomne sa obracali na veliteľov slovenských posádok i mužstvo (Kopatkeviči, Chojniki, Bujnoviči) a navrhovali spoluprácu. Na tomto základe dochádzalo k stretnutiam príslušníkov jednotiek divízie s partizánmi, na ktorých sa dohovárali podmienky vzájomného neútočenia, poskytovali sa informácie, odovzdávali zbrane a iný vojenský materiál, dohovárali sa podmienky prechodov k partizánom.⁵¹ Takýto postup príslušníkov ZD sa na jar 1943 najvýraznejšie prejavil v 101. p. pl. počas príprav prechodu k partizánskemu zväzku A. N. Saburova, ktorý organizovala a v noci zo 14. na 15. mája aj uskutočnila skupina dôstojníkov na čele so stot. J. Nálepkom. Tento prechod k partizánom sa u väčšiny príslušníkov divízie stretol s veľkou odozvou a pre mnohých bol podnetom na úvahy o opustení svojej jednotky. To neuniklo ani plk. Pilfouskovi, ktorý v hlásení na MNO oznamoval, že po zbehnutí stot. Nálepku, npor. Lysáka a por. Petra sa situácia v 101. p. pl. stala kritickou. „Mužstvo začalo byť nekludné a bolo počuť často poznámky: Prečo by sme nemali aj my zbehnúť, keď naši dôstojníci utekajú?... Bolo objavených a prekazených niekoľko organizovaných hromadných zbehnutí.“⁵²

Dezercie, ktoré boli vážnym problémom v pozemných jednotkách ZD, zasiahli aj dovtedy veľmi kladne hodnotenú stíhaciu letku 11. Od tejto jednotky, z letiska v Ovruchi, 17. mája na lietadle Š-328 zbehli slobodník I. Haščík, stk. P. Hrivík a stk. J. Jančo s cieľom preletieť cez front na stranu Červenej armády v priestore Kurska.⁵³

V snahe zabrániť narastaniu počtu dezercií plk. Pilfousek v rozkaze z 22. mája 1943 zakázal styk príslušníkov divízie so slovenskými vojakmi, ktorí prešli k partizánom, a upozorňoval ich, že je povinnosťou každého vojaka, aby osoby, ktoré prešli k partizánom „boli každým spôsobom, i prípadným použitím zbrane, zadržané, odzbrojené a odovzdané najbližšiemu veliteľovi, alebo bezpečnostným orgánom. V prípade, že v budúcnosti budú takéto prípady nezakročenia a styku zistené, zakročím proti dotýčným osobám súdne.“⁵⁴ V ďalšom rozkaze, ktorý vydal o týždeň neskoršie, vyslovil obavu, že pred premiestnením ZD do priestoru Minska sa medzi príslušníkmi divízie vyskytnú takí, ktorí budú chcieť opustiť svoju jednotku a dostať sa k partizánom. Preto nariadil všetkým veliteľom, aby pri každej príležitosti poučovali svojich podriadených o následkoch zbehnutia s tým, že každý zbeh „bude potrestaný veľmi citelným trestom, najčastejšie smrťou a okrem toho, že bude zhabaný nielen jeho majetok hnutelný a nehnuteľný, ale aj jeho blízkych rodinných príslušníkov...“ Velitelia mali mužstvu oznámiť, že keby sa zbehnutia opakovali a množili, veliteľ ZD bol „poverený p. ministrom NO vyhlásiť v oblasti ZD stanné právo, kedy ako jediný trest možno vysloviť len trest smrti“.⁵⁵

Poverenie vyhlásiť stanné právo plk. Pilfousek využil po zbehnutí slob. M. Korbela na tanku LT-38 z posádky v Jel'sku, ku ktorému došlo 8. júna. Zabrániť tomuto zbehnutiu sa nepodarilo ani napriek tomu, že Korbela stíhala polčata tankov a dve stíhacie lietadlá, ktoré pri obci

⁵⁰VHA Trnava, f. ZD, I/38, Velit. ZD., dôv. rozkaz č. 12 zo 17. 5. 1943.

⁵¹Pozri: BALÁŽOVÁ, E.: c. d. 150. BALÁŽOVÁ, E.: Vznik a činnosť 1. čs. partizánskeho oddielu kpt. Jána Nálepku. Historie a vojenství č. 5/1983, s. 29, 30.

⁵²VHA Trnava, f. MNO, Vária, Velit. ZD, č. 95.220/Taj., Ia, 1943.

⁵³VHA Trnava, f. 55, 55-24-3, Odd. pol. žandárstva Kozinki, č. zatkn. 2/43. VHA Trnava, f. ZD, č. 71.298/Dôv., Ic, 1943.

⁵⁴VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 61 z 22. 5. 1943.

⁵⁵VHA Trnava, f. ZD, I/38, Velit. ZD, rozkaz č. 14 z 29. 5. 1943.

Remesy tank bombardovali a ostreľovali palubnými zbraňami.⁵⁶ Na druhý deň plk. Pilfousek vyhlásil stanné právo pre oblasť ZD (počínajúc dňom 10. júna) na „zločin zbehnutia k nepriateľovi“ a „zločin vojenskej zrady“ s upozornením, že každý, „kto sa po uverejnení tohto rozkazu prevíní takýmto zločinom, bude súdený podľa stanného práva a potrestaný smrťou“.⁵⁷ Rozkaz nariadil vyhlasovať všetkému mužstvu dvakrát v týždni. Poľný súd ZD však aj pred vyhlásením stanného práva vyniesol rozsudky s trestom smrti za zbehnutie k partizánom. Medzi poslednými rozsudkami pred zavedením stanného práva bol rozsudok z 2. júna 1943, ktorým sa stot. J. Nálepka, npor. I. Lysák-Jacko a por. v zál. M. Petro odsúdili okrem prepustenia z hodnosti, straty medailí a vyznamenaní na trest smrti povrazom.⁵⁸

* * *

Od začiatku júna 1943 sa súčasť ZD popri plnení pridelených úloh pripravovali na presun do oblasti Minska, kde mali prejsť do podriadenosti nemeckého veliteľstva Ostland. O odchode ZD z doterajšieho priestoru definitívne rozhodol 2. júna A. Hitler. S jeho rozhodnutím oboznamoval MNO spis Nemeckej vojenskej misie z 8. júna. Uvádza sa v ňom, že „ZD má byť preložená do Bieloruska, len čo budú maďarské sily k dispozícii pre výmenu. Vojenský veliteľ Ostland má divízií najprv poskytnúť príležitosť k výcviku a upevneniu disciplíny a musí ju potom pohyblive a pokiaľ možno zomknuto zasadzovať, aby sa predišlo nežiaducim vzťahom medzi jednotkami a civilným obyvateľstvom a aby potrebný vplyv vedenia bol zaistený.“⁵⁹

Priamym popudom na urýchlenie príprav ZD na odchod do novej oblasti sa stala návšteva náčelníka štábu maďarskej 18. divízie, ktorý plk. Pilfouskovi oznámil, že presun maďarských jednotiek z priestoru Berdičova do oblasti ZD sa začne 15. júna.

Súčasne s prípravami na presun sa pristúpilo aj k čiastkovým personálnym a organizačným zmenám, ako aj k výmene záložníkov odvodného ročníka 1939. Už na konci druhej dekády

⁵⁶VHA Trnava, MNO, Vária, Velit ZD, č. 95.220/Taj., 1943.

V situačnom hlásení náčelníkovi štábu MNO z 1. 7. 1943 sa o tomto zbehnutí uvádzalo: „Dňa 8.6. 1943... Jel'sk: V odpoľudňajších hodinách pokúsil sa o zbehnutie k banditom tankom S-3024 slob. Korbela Martin od čaty LT/101. Na stíhanie menovaného vyslaná 1/2 čata LT, ale bez úspechu. Smer zbehnutia Remesy (13 km sz. Jel'sk). O 18.55 h vyslané 2 lietadlá zbadali tank pred dedinou Remesy zapadnutý v potoku, odkiaľ sa ho snažili banditi s civilným obyvateľstvom vytiahnuť. O 19.00 h lietadlá bombardovali tank, pričom na nich bolo z okolitých lesov strieľané.“

Dňa 9. 6. 1943:... II/101 prápor: O 08.05 h vyslal prieskum na autách pod vedením npor. Stašku v sile 1 rotý, druž. mínometov a 2 LT po osi Jel'sk – Remesy a späť, s úlohou uviaznutý tank pred Remesy vyprostit' a dotiahnuť do Jel'ska, v opačnom prípade vybrať cenné súčiastky a strelivo, potom tank zapáliť. Keď prieskum došiel na miesto tank bol úplne rozhodný. Banditi dňa 8. 6. ... vybrali z tanku strelivo a tento náložami roztrhli...“ VHA Trnava, f. MNO, Vária, č. 3950/Taj., 1943.

⁵⁷VHA Trnava, f. ZD, I/26, Velit. ZD, rozkaz č. 72 z 9. 6. 1943.

⁵⁸VHA Trnava, f. ZD, I/38, Velit. ZD, dôv. rozkaz č. 15 z 5. 6. 1943.

V súvislosti s prechodom skupiny vedenej stot. J. Nálepkom k partizánom a vyneseními rozsudkami si prezident republiky Dr. J. Tiso vyžiadal podrobnú správu o stot. Nálepkoovi a npor. Lysákoovi. Požadovanú správu pre vojenské oddelenie Kancelárie prezidenta republiky vypracovalo v prvej polovici decembra 1943 obranné oddelenie MNO. Okrem iného sa v nej uvádzalo: „...Stot. pech. Nálepka Ján vykonával funkciu I. pobočníka veliteľa p. pl. 101 a zbehol od svojho útvaru v noci zo 14. na 15. mája 1943 na stranu ruských partizánov v priestore Jel'sk. Menovaný udržiaval styky s partizánmi a nakoľko mal obavu, že celá táto vec bude prezradená a boli do nej zapletení ešte iní dôstojníci, zbehol na stranu partizánov s úmyslom navždy opustiť svoj útvar a vstúpiť do služieb cudzej moci. Podľa došlých relácií, získaných štetrením, stot. pech. Nálepka bol známy ako rodoľub. Veľmi často nadával na Čechov, ale len v poslednom čase bolo badať u neho sklony k rebelantstvu a dokonca dopustil sa i hrubších protištátnych výrokov. Menovaný predtým ako sa stal I. pobočníkom vel. p. pl. 101 bol pridelený k štábu ZD, 3. oddelenie, ktoré na určitý čas tiež viedol. Po celú dobu služby bol veľmi pracovitý a iniciatívny dôstojník, nemal žiadne sklony návykov alebo k výstrednostiam...“ VHA Trnava, f. 55, šk. 19, MNO, č. 0.497/Dôv., obr., 1943.

⁵⁹VHA Trnava, f. MNO, 32 – 2/7 – 7, č. 263.066/Dôv., 1943.

V citovanom spise sa okrem toho uvádzalo, že nasadenie slovenských divízií „na Východe musí trvať i naďalej, nakoľko divízie neprichádzajú do úvahy pre zasadenie na Západe a na Balkáne treba počítať s tými istými ťažkosťami ako na Východe“.

mája 1943 došlo k zmene vo funkcii veliteľa 102. p. pl., keď pplk. J. Husára vystriedal dovtedajší veliteľ II/101 práporu pplk. M. Strapák. Po premiestnení pplk. F. Wernera na veliteľstvo divízie (do funkcie prednostu 2a odd.) sa na začiatku poslednej dekády mája stal veliteľom I/102 práporu stot. Ladislav Šuška. Funkciu veliteľa II/101 práporu prevzal mjr. L. Vosátka a veliteľa I/101 práporu mjr. Vojtech Strelka. V polovici júna 1943 mjr. L. Vosátka a mjr. V. Strelka odišli na Slovensko s predurčením do kurzu v Nemecku. Novým veliteľom I/101 práporu sa stal mjr. Ján Ryška a II/102 práporu stot. Július Adamovský. Dňa 19. júna sa uskutočnila zmena aj vo funkcii veliteľa 101. p. pl., keď pplk. Alojz Králik vystriedal pplk. Š. Čániho.

Najvýraznejšia organizačná zmena sa týkala zrušenia pionierskeho práporu 12, ktoré nariadil minister národnej obrany gen. F. Čatloš 17. júna.⁶⁰ Namiesto pionierskeho práporu boli zriadené dve samostatné roty, a to pionierska rota 3 a železničná stavebná rota 12.⁶¹

Na začiatku poslednej dekády júna 1943, keď sa začal postupný presun jednotiek divízie do novej oblasti, vydal jej veliteľ plk. Pilfousek⁶² osobitný rozkaz, v ktorom oznamoval, že po príchode do ubytovacích miest a výmene vojakov nástupného ročníka 1939 bude nasledovať jednomesačné precvičovanie jednotiek, po ktorom bude divízia použitá v bojoch proti partizánom. V závere tohto rozkazu vyslovil presvedčenie, že partizáni v minskej oblasti čoskoro spoznajú, „že slovenský vojak je tvrdý, húževnatý, že vie dobre bojovať a biť sa...“⁶³

Veliteľ ZD dúfal, že presunom jednotiek do nového priestoru sa zlikvidujú kontakty ich príslušníkov s partizánmi a dôjde k podstatnému zlepšeniu disciplíny. K tomu mala prispieť aj skutočnosť, že predtým roztrúsené jednotky sa sústreďovali do organických celkov a ubytovávali v miestach, kde boli nemecké posádky.

Po vykonaných presunoch sa veliteľstvo ZD so štábnou rotou, kombinovanou spojovacou rotou, štábnou automobilovou kolónou, peším plukom 101, letkou 11 a 3. protiletadlovou delostreleckou batériou rozmiestnili v Minsku, peší pluk 102 s III/31 delostreleckým oddielom a s pionierskou rotou 3 v Slucku, zmiešaný priezvedný oddiel v Smoleviči. Takéto sústredenie súčastí divízie však dlho nevydržalo. Na základe požiadaviek nemeckého velenia sa už 10. júla presunula 9/101 rota do Ratomky (10 km sev. záp. od Minska), 4. augusta odišiel z Minska III/101 prápor do priestoru Rudenska (35 – 40 km juhovýchodne od Minska). O deň neskôršie bol z Minska odsunutý do priestoru Zasľavl II/101 prápor a jeho 5. rota do Krasna (asi 30 km sev. záp. od Zasľavla).⁶⁴

Očakávanie, že dôjde k zlepšeniu disciplíny a celkových pomerov v jednotkách ZD, sa veľmi skoro ukázalo ako chybné. Po mesačnom pobyte divízie v oblasti Minska musel plk. Pilfousek ministromi národnej obrany oznamiť: „Bolo však veľkým prekvapením, keď v pomerne krátkom čase po presune objavili sa zbehnutia i v novom priestore. Mužstvo... pokračovalo v starých zvykoch, navязovalo styk s civilným obyvateľstvom, najmä s obyvateľstvom na dedinách a v pochybných štvrtiach mesta a tým dostalo sa do spojenia s partizánmi...“⁶⁵ Prekvapením, a nie len pre veliteľa ZD, nepochybne bolo aj to, že za krátky čas – od 11. júla do 10. augusta 1943 – prešlo v novom prostredí k partizánom až 25 príslušníkov divízie.⁶⁶ A to

⁶⁰VHA Trnava, f. MNO, šk. 26, č. 3745/Taj., I/2, 1943.

⁶¹Tamže. VHA Trnava, f. MNO, 26/33/1, č. 3943/Taj., 1943.

⁶²Dňa 25. 6. 1943, pri odchode ZD do minskej oblasti, odpovedal gen. Kitzinger plk. gšt. R. Pilfousekovi Záslužný kríž rádu nemeckého orla I. stupňa s mečmi, ktorý mu udelil A. Hitler. VHA Trnava, f. I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 81 z 30. 6. 1943.

⁶³VHA Trnava, f. ZD, I/25, Velit. ZD, osobitný rozkaz vel. ZD z príležitosti presunu ZD do nového priestoru.

⁶⁴VHA Trnava, f. MNO, Vária, Velit. 2. pd, č. 95.314/Taj., Ia, 1943.

⁶⁵Tamže.

⁶⁶V hlásení náčelníkovi štábu ministra národnej obrany veliteľ 2. pd o príčinách zbehnutí napísal: „... a) medzi zbehnutými sú vojaci, ktorí pred niekoľkými dňami prišli zo zázemia a je pravdepodobné, že zbehnutie im bolo už naočkovvané, b) nepriateľ majstrovsky zachytáva citové založenie našich vojakov. Vojaci udržujú styk s inteligentnými ženami, ktoré ich po každej stránke spracujú a prevedú k záškodníkovi...“ VHA Trnava, f. MNO, Vária, Velit. 2. pd, č. 95.324/Taj., Ia, 1943.

aj napriek tomu, že po odhalení príprav hromadného zbehnutia príslušníkov divízneho zbrojného parku⁶⁷ plk. Pilfousek vyhlásil s platnosťou od 15. júla stanné právo v oblasti ZD na „zločin zbehnutia k nepriateľovi“ a „zločin vojenskej zrady“.⁶⁸

Počas júla a augusta 1943 sa v ZD odohralo niekoľko významných organizačných a personálnych zmien. V prvej polovici júla došla k divízii pracovná rota 46 a 22. júla na Slovensko odišla čata ľahkých tankov pod velením por. J. Roháčika s piatimi LT-38.⁶⁹ Na základe rozhodnutia ministra národnej obrany sa od 1. augusta 1943 ZD premenovala na 2. pešiu divíziu (2. pd)⁷⁰ a v tom istom dni sa zrušilo veliteľstvo skupiny vzdušných zbraní pri ZD.⁷¹ Po zrušení tohto veliteľstva jednotky vzdušných zbraní (letka 11 a 3. protiletadlová delostrelecká batéria) podliehali po všetkých stránkach veliteľstvu 2. pd. Po návrate z kurzu veliteľov práporov v Nemecku mjr. L. Vosátka prevzal koncom prvej dekády augusta velenie nad I/101 práporom, velenie nad III/101 práporom prevzal mjr. Gejza Marcinka, funkciu veliteľa I/102 práporu prevzal mjr. V. Strelka. Po odchode veliteľa III/31 delostreleckého oddielu stot. Jána Malára na Slovensko, koncom júla 1943 nastúpil do tejto funkcie stot. Emil Schlezinger. A nakoniec 10. augusta plk. gšt. R. Pilfousek odovzdal funkciu veliteľa divízie plk. gšt. Karolovi Pekníkovi.⁷² Ten hneď na druhý deň vydal rozkaz na zmenu dislokácie jednotiek, podľa ktorého od 15. augusta malo byť veliteľstvo 101. p. pl. s plukovnými jednotkami v Minsku, I/101 prápor v Smoleviči (na trati Minsk – Borisov), II/101 prápor v Zasl'avlí a Krasnom (na trati Minsk – Molodečno), III/101 prápor v Rudensku (na trati Minsk – Bobrujsk), veliteľstvo 102. p. pl. v Minsku (v druhej polovici augusta v obci Sloboda – sev. vých. od Minska), I/102 prápor v Slucku, II/102 a III/102 prápor v Minsku.⁷³

V čase príchodu ZD do priestoru Minska, podobne ako v iných okupovaných oblastiach Sovietskeho zväzu sa i v Minskej oblasti mimoriadne aktivizovalo partizánske hnutie. Stalo sa tak najmä v súvislosti s bitkou pri Kursku, keď partizánske hnutie dostalo za úlohu dezorganizovať železničnú dopravu nepriateľa v tyle jeho frontových vojsk. V noci 3. augusta deštruktívnymi akciami 167 partizánskych oddielov sa začala operácia pod názvom Bitka o koľaje, ktorá trvala do polovice septembra 1943. Len bieloruskí partizáni počas tejto operácie vykoľajili 836 vojenských vlakov, vyradili z prevádzky 6343 vagónov, vyhodili do vzduchu 184 železničných a 556 cestných mostov.⁷⁴ Silu partizánskeho hnutia v novom priestore nasadenia divízie potvrdzovalo aj hlásenie plk. Pilfouska z konca prvej dekády augusta 1943: „Skupiny bánd sú na niektorých miestach tak silné, že úplne zastavia akúkoľvek dopravu a to ako po železnici tak aj po cestách... Dochádza hlavne k podmiňovaniu a to aj v tesnej blízkosti ubikácií. Činnosť partizánov... je tak silná, že skoro od počiatku nášho príchodu do Minska je nariadené hliadkovanie a zosilnenie stráží na noc... Živá činnosť partizánov je aj v Slucku, avšak najživšia v okolí Smoleviči, kde nie je dňa, že by neboli odstránené, alebo že by nevybuchli míny či už na hradskej, na trati, alebo v niektorej budove... Telefónne vedenie je skoro denne prerušené, hlavne odpielením telefónnych stĺpov.“⁷⁵

⁶⁷VHA Tmava, f. ZD, I/22, č. 71.354/Dôv., Ic, 1943.

V hlásení o odhalení príprav tohto hromadného zbehnutia, ktoré bolo odoslané Kabinetu ministra národnej obrany, sa uvádzalo, že hlavným organizátorom bol Rus Eliáš Kuskov, zamestnaný ako civilný robotník DZP. Zbehnutie sa malo uskutočniť 14. 7. 1943 vo večerných hodinách. Bolo však prezaistené. Zatknutých bolo 18 osôb.

⁶⁸VHA Tmava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 90 zo 14. 7. 1943.

⁶⁹VHA Tmava, f. ZD, I/50a, Velit. ZD, rozkaz č. 99 z 28. 7. 1943.

⁷⁰VHA Tmava, f. MNO, 22/49/7, č. 3991/Taj., 1943.

K 30. augustu 1943 mala ZD spolu 7175 príslušníkov. Skladala sa z veliteľstva, peších plukov 101 a 102, zmiešaného priezvedného oddielu, III/31 delostreleckého oddielu, 3. ponierskej roty, 12. železničnej stavebnej roty, kombinovanej spojovacej roty, 3. protiletadlovej delostreleckej batérie, letky 11 a jednotiek správ. VHA Tmava, f. MNO, príl. k č. 4282/Taj., III/4, 1943.

⁷¹VHA Tmava, f. MNO, 27/10/1, VVZ, č. 20.624/Taj., Let., 1943.

⁷²VHA Tmava, f. ZD, I/50a, Velit. 2. pd, rozkaz č. 106 z 10. 8. 1943.

⁷³VHA Tmava, f. ZD, I/141, č. 95.318/Taj., Ia, 1943.

⁷⁴Dějiny druhé světové války. 1939 – 1945. zv. 7. Praha 1976, s. 290.

⁷⁵VHA Tmava, f. MNO, Vária, Velit. 2. pd, č. 95.314/Taj., Ia, 1943.

Charakter aktivít partizánskeho hnutia determinoval úlohy, ktoré ZD dostala od vojenského veliteľstva Ostland. Na konci júla 1943 začal 101. p. pl. a zmiešaný priezvedný oddiel vyčlenenými jednotkami strážiť autostrádu Minsk – Smolensk v úsekoch Sloboda – Smoleviči a Smoleviči – most Lajdy. II/101 prápor strážil železničnú trať v priestore Rudenska a III/101 prápor železničnú trať a cesty v priestore Zaslavl' – Chmelovka – Novošiny. 102. p. pl. zabezpečoval ochranu hradskej Sluck – Minsk. Popritom jednotky divízie vysielali sprievody pre vlastné, ale najmä pre nemecké zásobovacie kolóny, vykonávali prieskumnú činnosť a v menšom rozsahu aj ofenzívne protipartizánske akcie. Pri plnení uvedených úloh dochádzalo k nevelkým bojom s partizánmi. Napr. 20. júla 1943 o 03.00 h odišla 7/102 rota ako sprievod so 40 vozmi, ktoré mali doviesť drevo. O 06.30 h, v priestore asi 10 km severne od obce Búda, kolónu prepadli partizáni. Počas boja bolo ťažko ranených 6 príslušníkov roty. O deň neskôršie, ráno 22. júla, bola prepadnutá slovenská jednotka, ktorá mala priviezť drevo v priestore asi 20 km severne od Slucka. Dňa 28. júla na ceste Urečie – St. Dorog partizáni prepadli jednotku III/102 práporu v sile 22 osôb, ktorá bola vyslaná k 10/102 rote. Dňa 30. júla partizáni prepadli slovenskú hliadku pri obci Smoleviči. Dňa 18. augusta došlo k pestreleke medzi slovenskou hliadkou a partizánmi pri ceste severne od Smoleviči. K podobnému prepadu došlo aj 20. augusta. O tri dni neskôršie na ceste medzi Minskom a Smoleviči došlo k prepadnutiu slovenskej jednotky v sile čaty. V tom istom dni došlo aj k prepadu slovenskej jednotky asi 2 km severne od Zaslavl'a. Dňa 26. augusta bola prepadnutá slovenská stráž pri moste asi 1 km od obce Plisa atď.⁷⁶

Najväčšou vyčist'ovacou akciou jednotiek divízie v tomto čase bola akcia 102. p. pl. v priestore obce Urečie, uskutočnená 3. augusta v súčinnosti s nemeckým policajným práporom.⁷⁷

Podľa hlásení odosielaných na MNO mala ZD (2. pd) počas júla a augusta 1943 straty, a to 10 padlých, 49 ranených a 42 nezvestných.⁷⁸

Pôsobenie letky 11 naďalej charakterizovala intenzívna prieskumná činnosť, ale aj bombardovanie a ostreľovanie obcí v partizánskych oblastiach. Dňa 12. júla uskutočnili dve lietadlá Š-328 bojový prieskum v priestore Minsk – Krupica – Voronice – Dukora – Smilovice – Minsk. Dňa 16. júla o 09.55 h trojčlenný roj lietadiel Š-328 bombardoval a ostreľoval obce Rybakovčina a Kolodin, o 09.55 h trojčlenný roj lietadiel B-534 bombardoval a ostreľoval obec Teplin, o 11.40 h bombardoval trojčlenný roj lietadiel Š-328 obce Gudnica a Tarasovo, o 13.30 h bombardovalo lietadlo Š-328 obce Gatnoje a Gatnoje. Všetky obce po bombardovaní horeli. Dňa 17. júla o 10.45 h štartoval trojčlenný roj lietadiel Š-328 s úlohou bombardovať obec Borki. Obec bola „pumami rozbitá a zapálená“. O 10.50 h štartoval trojčlenný roj lietadiel B-534 s úlohou bombardovať tú istú obec. „Bombardovanie bolo veľmi úspešné, po ktorom dedinu stíhači ostreľovali z paľubných zbraní.“ Dňa 19. júla lietadlo Š-28 vykonalo bojový prieskum v priestore obce Borki a ďalšie lietadlo toho istého typu vykonalo prieskum okolia obce Jazjoro. Dňa 21. júla lietadlo Š-28 vykonalo prelet do Slucka, počas ktorého zhadzovalo propagačné letáky na obce ležiace na trati letu. Podobný let sa uskutočnil aj na druhý deň. Dňa 23. júla tri lietadlá Š-28 bombardovali zhromaždisko partizánov v priestore tehelne asi 10 km juhozápadne od obce Urečie. V dňoch 25. a 26. júla lietadlo Š-328 zhadzovalo propagačné letáky na trati Minsk – Sluck. Prvého augusta lietadlo Š-328 vykonalo prieskum priestoru Lohojsk – Prečevica a dve lietadlá B-534 bombardovali obce Bor a Lukašovka.⁷⁹

V druhej polovici augusta a počas septembra 1943 došlo k viacerým zmenám v dislokácii peších plukov, pričom jednotky 101. p. pl. boli nasadzované na ochranu železničných tratí

⁷⁶Tamtiež. VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, príl. k č. 93.113/Taj., Ic, 1943. VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, príl. k č. 93.129/Taj., Ic, 1943. VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, príl. k č. 93.136/Taj., Ic, 1943.

⁷⁷VHA Trnava, f. ZD, p. pl. 101, I/274, príl. k č. 93.129/Taj., Ic, 1943.

⁷⁸VHA Trnava, f. MNO, 32 – 1/1 – 11, č. 270.742/Dôv., III/1, 1943. VHA Trnava, f. MNO, 32 – 1/1 – 12, č. 268.085/Dôv., III/1, 1943.

⁷⁹VHA Trnava, f. MNO, Vária, Velit. 2. pd, č. 95.314/Taj, Ia, 1943.

Minsk – Molodečno a Molodečno – Polock a jednotky 102. p. pl. na ochranu trate Minsk – Osipoviči, hradskej Sluck – Minsk a autostrády Minsk – Smolensk (v úseku Minsk – Borisov). Ani časté presuny jednotiek nedokázali zabrániť narastaniu počtu prechodov ich príslušníkov k partizánom. Veliteľ divízie plk. Peknik musel na túto skutočnosť upozorniť ministra národnej obrany v hlásení z 22. septembra. V ňom zároveň vyslovil aj obavu zo zbehnutia celých jednotiek.⁸⁰ V hlásení na MNO o zbehnutí npor. L. Staška, veliteľa 7/101 roty (29. septembra), por. M. Pavloviča (30. septembra) a ďalších 39 príslušníkov divízie, ktorí prešli k partizánom v druhej polovici septembra 1943, jeho spracovateľ – mjr. gšt. J. Nosko (náč. štábu divízie) výstižne charakterizoval motívy týchto činov. „Pri vzrastajúcom počte prípadov zbehnutia našich vojakov v poslednej dobe bolo zistené, že väčšina vojakov zbehla z politického presvedčenia. Toto potvrdzujú hlavne listy, ktoré zbehovia zanechávajú po sebe. I u tých, ktorí po sebe nezanechali žiadnu písomnú správu, dá sa súdiť na zbehnutie z politického presvedčenia, pretože predtým sa vyslovovali pred kamarátmi s chválou o Rusoch a Červenej armáde, zastávali slovanskú myšlienku a hovorili s opovrhnutím o Nemcoch. Hromadné zbehnutia v poslednom mesiaci sú priamym dôsledkom terajšej situácie jak na východnom tak i na západnom fronte, o ktorej sa vojaci dozvedajú z rozhlasu (či už z nepriateľského alebo z nášho), jednak od agentov z radov miestneho obyvateľstva, s ktorým sú naši vojaci v stálom styku. Tomuto sa ovšem v tomto priestore za daných okolností nedá čeliť, resp. zabrániť. V nemalej miere príčinou zbehnutia je tiež okolnosť, že mnohí vojaci sú už veľmi dlhý čas v poli (roč. 1940 a 1941) a že stále im neprichádza sľubovaná výmena. Títo sa dívajú so závisťou a hnevom na tých, ktorí boli v poli len krátku dobu, alebo vôbec v poli neboli...“⁸¹

Vývoj v 2. pešej divízii pozorne sledovalo aj nemecké velenie, ktoré si uvedomovalo jej narastajúcu nespoľahlivosť a rozklad. Preto zvažovalo ďalšie využitie tejto divízie, vylučujúcou možnosť návratu na Slovensko. Dňa 19. septembra vydalo vrchné veliteľstvo Wehrmachtu nariadenie podpísané gen. polným maršalom W. Keitlom, podľa ktorého mala byť 2. pd vyňatá z podriadenosti vojenského veliteľstva Ostland a nasadená na Východnom vale (nemecká obranná línia) v priestore Vitebska. O tomto rozhodnutí bolo MNO informované 21. septembra.⁸² Večer toho istého dňa vojenský veliteľ Ostland nariadil plk. Peknikovi, aby ihneď vyslal ubytovací sled do Vitebska, kde sa mal hlásiť na veliteľstve 3. tankovej armády. Plk. Peknik sa snažil oponovať tvrdením, že pri nasadení divízie „bližšie k frontu treba rátať ešte s väčším percentom prebehákov“ a preto „zasadenie divízie na východe je povážlivé“.⁸³ Hneď na druhý deň poslal ministrovi národnej obrany hlásenie, v ktorom upozorňoval, že ide o úplne zmenenú úlohu divízie, ktorá nie je adekvátna jej charakteru, a požadoval, aby sa zakročilo na patričných miestach, „pretože divízia túto úlohu plniť nemôže z týchto dôvodov: 1. Bojové stavy peších rôt sú maximálne 40 – 50 mužov, nie úplne vycvičených pre boj... 2. Naprostý nedostatok ťažkých zbraní pechoty... 3. Úplne nepojazdné služby a úplný nedostatok ako motorových tak aj hipomobilných vozidiel. 4. Nálada mužstva za dnešnej situácie je taká, že je obava z prechodu celých jednotiek... 5. V okolí Vitebska je viac záškodníkov ako v bývalom priestore 2. peš. divízie. 6. Prípadné zasadenie jednotiek bez vlastných správ by len zhoršilo už aj tak špatný morálny stav mužstva...“ Plk. Peknik žiadal gen. F. Čatloša, aby MNO uvedené dôvody vzalo do úvahy, „lebo plnenie tejto novej úlohy za zmienených okolností nemôže si nikto zobrať na zodpovednosť. Tu je treba ešte pred prípadnou katastrofou radikálne rozhodnutie, aby divízia bola z tohto priestoru stiahnutá preč a nie posunovaná až k frontu.“⁸⁴ Zároveň ministrovi národnej obrany oznamoval, že do tých čias, kým nedostane od MNO písomné

⁸⁰BALÁŽOVÁ, E.: K niektorým otázkam postupného narastania protifašistickej orientácie slovenských vojakov nasadených do vojny proti ZSSR. In: Zborník Múzea SNP, č. 9/1984, s. 153.

⁸¹VHA Tmava, f. 55-24-2.

⁸²VHA Tmava, f. MNO, 28/47/2, č. 4343/Taj., 1943.

⁸³VHA Tmava, f. MNO, 28/51/4, č. 4361/Taj., 1943.

⁸⁴Tamže.

schválenie novej úlohy, divízia sa nezačne sťahovať. Gen. F. Čatloš sa stotožnil s postojom plk. Peknika a nariadil, aby 2. pd zotrvala v doterajšom priestore.⁸⁵ Došlo aj k zmene nemeckého postoja. Gen. poľný maršal W. Keitel, vzhľadom na vývoj situácie skupiny armád Stred, 26. septembra rozhodol, že 2. pd sa zatiaľ presúvať nebude. Zároveň však nemeckému generálovi pri slovenskom MNO gen. Schlieperovi nariadil odcestovať k 2. pd a priamo na mieste posúdiť jej stav, prerokovať situáciu s veliteľom divízie i s nadriadenými nemeckými veliteľstvami.⁸⁶

Po návrate do Bratislavy gen. Schlieper 5. októbra oboznámil gen. Čatloša so svojimi poznatkami i s postojmi nemeckého velenia. Konštatoval, že situácia v 2. pd je kritická a mužstvo i nižší dôstojníci podliehajú nepriateľskej propagande, a preto divízia bude musieť byť čo najskôr odsunutá z terajšieho prostredia. Súčasne Čatlošovi oznámil, že vrchné velenie Wehrmachtu zvažuje, na plnenie akej úlohy a v ktorom priestore divíziu využije. Podľa gen. Schliepera do úvahy prichádzalo jej použitie „ďalej na západ pre stavebné práce pri budovaní obranného systému za východným frontom, alebo jej použitie na ochranu pobrežia na Čiernom mori...“⁸⁷ Na druhý deň (6. 10. 1943) odoslal gen. Schlieper ministrovi národnej obrany spis, v ktorom zdôrazňoval, že pomery v slovenskej 2. pd „dávajú podnet k vážnym starostiam, i keď sa musí uznať, že časti divízie plnia svoju povinnosť, musí sa na druhej strane konštatovať, že čísla prebehlikov k partizánom sa značne zvýšili a denne rastú... K tomu treba pripočítať rad vojakov hlásených ako nezvestných, ktorí však pravdepodobne prebehli.“⁸⁸ Na základe poznatkov, ktoré získal počas návštevy divízie, gen. Čatlošovi v ďalšej časti spisu oznamoval: „Veliteľ divízie, plk. gšt. Peknik myslí, že mu nie je možné postarať sa o účinné protiopatrenia, lebo čiastka dôst. zboru zlyhala a chýba vplyv dôstojníkov na mužstvo. Slovenskí vojaci pre možnosť rečove sa dorozumieť podliehajú zručnému ovplyvňovaniu zo strany partizánov... Chýbajú slovenské protiopatrenia i vyzdvihnutie národnej slovenskej úlohy v tejto vojne... Za týchto okolností súhlasia nemecké veliteľstvá v tom, že 2. divízia nemôže byť viacej na terajšom mieste a s doterajšou úlohou použitá a že musí byť skoro vymenená... Odvolaniu divízie do vlasti, i len prechodnému, treba sa podľa nemeckého názoru vyhnúť, lebo je obava, že bolševisticky alebo panslavisticky našťavané živly by rozšli vo vlasti nebezpečné semeno... Pravepodobne prideli sa 2. divízii úloha vystavať postavenie v zápolí, alebo na ochranu pobrežia v úzkom úseku Čierneho mora. Rozhodnutie o tom ešte nepadlo...“⁸⁹ Ani jeden z uvedených variantov budúceho použitia 2. pd sa však nerealizoval.

Dňa 12. októbra 1943 oznámil gen. Schlieper definitívne rozhodnutie vrchného velenia Wehrmachtu: „1. Divízia a železničná stavebná rota 12 majú byť vytiahnuté z terajšieho zasedenia, zlúčené s cieľom vykonania reorganizácie a po ukončení reorganizácie v hrubých rysoch najneskôr do 22. 10. 1943 dané k dispozícii skupine armád v Taliansku. 2. Zbrane a náradie včítane lietajúceho vzdušného materiálu, ktoré sa uvoľnia pri reorganizácii sú k dispozícii Slovákom a treba ich s najnutnejším sprievodným personálom z terajšieho miesta zasedenia dopraviť na Slovensko...“⁹⁰ O štyri dni neskoršie, 16. októbra, minister národnej obrany vydal nariadenie na reorganizáciu 2. pd na Technickú brigádu.⁹¹ Brigáda mala byť zložená z veliteľstva, peších plukov 101 a 102 (každý tri prápory po troch rotách, t. j. bez guľometných rôt), pionierskeho práporu, železničnej stavebnej roty 12, spojovacej roty, 3. protilie-

⁸⁵PREČAN, V.: Nacistická politika a Tisúv režim v předvečer Povstání. (I). In. Historie a vojenství, č. 2/1990, s. 13.

⁸⁶Tamže.

⁸⁷VHA Trnava, f. MNO, Vária, šk. 6, Úradný záznam o návšteve gen. Schliepera 5. októbra 1943 o 16.15 h u ministra NO.

⁸⁸Podľa hlásenia veliteľa 2. pd zo 4. októbra 1943 mala divízia počas septembra 1943 straty: 10 mŕtvych, 22 ranených a 128 nezvestných.

VHA Trnava, f. MNO, 97-4/2-13, č. 273.633/Dôv., III/1, 1943.

⁸⁹VHA Trnava, f. MNO, Vária, DG pri MNO, odd. Z, č. 1680/Taj, 1943.

⁹⁰VHA Trnava, f. MNO, 28/79/4, č. 4459/Taj., 1943.

⁹¹VHA Trnava, f. MNO, 28/76/23, č. 4453/Taj., 1943.

radlovej delostreleckej batérie a jednotiek správ. Podľa tabuľkových počtov mala mať spolu 4969 osôb. Na postavenie jednotiek brigády sa malo využiť mužstvo odvodných ročníkov 1941 a 1942 bez rozdielu zbraní, okrem špecialistov (delostrelcov, mínometníkov a príslušníkov jednotiek vzdušných zbraní – bez 3. protiletadlovej delostreleckej batérie). Z mužstva odvodného ročníka 1940 sa mali do jednotiek brigády zaradiť len tí, ktorí mali menej než 12 mesiacov služby v poli. Ostatné mužstvo odvodného ročníka 1940 a starších ročníkov sa malo odoslať na Slovensko, rovnako ako aj prebytočná výzbroj a munícia. Veliteľom brigády sa mal stať plk. Ladislav Bodický a zástupcom veliteľa brigády pplk. Ján Krnáč. Reorganizácia 2. pd na Technickú brigádu mala byť ukončená 28. októbra 1943.

Veliteľ 2. pd plk. gšt. K. Pekník svojím nariadením z 20. októbra upresnil postup pri uskutočňovaní reorganizácie a v nasledujúcom dni odovzdal velenie plk. gšt. J. Krnáčovi.⁹² Pod jeho velením sa potom uskutočňovalo postavenie Technickej brigády, ktorá bola sformovaná s celkovým počtom 3413 osôb.⁹³ Do predpísaných počtov brigáde chýbalo 1556 mužov. Tento schodok mali vyrovnať doplnky zo Slovenska po príchode brigády do Talianska.

Po sformovaní Technickej brigády nasledoval presun jej jednotiek cez Varšavu, Opole, Mníchov, Norimberg, Brenner do priestoru Imola – Ravenna – Rimini. Časť pozemného vojska slovenskej armády sa tak dostala do priestoru vojnovej činnosti, na ktorom nemecké ozbrojené sily bojovali proti vojskám západných spojencov protifašistickej koalície.

J. BYSTRICKÝ: SICHERUNGSDIVISION AM BESETZTEN GEBIET
DER UKRAINE UND WEIßRUSSLAND
(NOVEMBER 1942 – OKTOBER 1943)

Die Studie befaßt sich mit der Problematik der Wirkung der Versicherungsddivision der Slowakischen Armee am besetzten Gebiet der Ukraine und Weißrußland ab November 1942 bis Ende Oktober 1943. Stellt eine Fortsetzung der Studie Die Versicherungsddivision am besetzten Gebiet der Ukraine und Weißrußland (September 1941 – November 1942) dar, die in der Zeitschrift „Vojenská história“ (Militärgeschichte) Nr. 4/1999 veröffentlicht wurde. In den letzten Monaten des Jahres.

1942 ist zur gravierenden Änderung der Aufgaben der Versicherungsddivision, wenn die wichtigsten Kräfte dieser Division von der Verteidigung der Eisenbahnstrecke Pinsk – Gomel' und der Eisenbahnstrecke Kijev – Korosteň – Sarny zurückgezogen und in die Offensive gegen den Partisanen in dem Raum südlich der Strecke Pinsk – Gomel' eingesetzt wurden.

Die kritische Entwicklung in den Einheiten der Division, vor allem die Kontakte der Angehörigen mit den Partisanen und die Überläufe zu den Partisanen, haben schon im März 1943 zur Entscheidung geführt, die Versicherungsddivision in das Gebiet von Minsk zu verschieben, jedoch wurde diese Verschiebung erst Ende Juni 1943 angefangen. Auch in dem neuen Einsatzgebiet hat die Versicherungsddivision den Schutz der Straßen- und Eisenbahnstrecken sichergestellt, ebenso hat sie an den Offensiven Aktionen gegen die Partisanen teilgenommen und hat den Schutz eigener Garnisonen sichergestellt. Seit 1. August 1943 hat diese Division eine neue Bezeichnung erhalten, zwar 2. Infanteriedivision.

Trotz der Druckwirkung der deutschen Führung und der Bestrebungen der Divisionsführung ist es jedoch nicht gelungen den Zerlegungsprozess in den Einheiten zu verhindern, was letztendlich im Oktober 1943 zur Entscheidung über die Reorganisation in die technische Brigade und der Verschiebung nach Italien geführt hat.

⁹²VHA Trnava, f. MNO, 28/81/6, č. 4484/Taj., 1943. VHA Trnava, f. ZD, I/50a, Velit. 2. pd, rozkaz č. 145 z 21.10.1943.

⁹³VHA Trnava, f. MNO, 29/20/26, č. 4549/Taj., 1943.

⁹⁴VHA Trnava, f. MNO – KM, 6/9.

Na rokovani branného výboru 10. novembra 1943 minister národnej obrany gen. F. Čatloš túto skutočnosť zdôvodňoval tým, že „žiadali sme už v lete t. r..., aby slovenské vojsko bolo odvelené, napred na západ a potom do vlasti. Keď sa toto nemohlo docieľiť a z nemeckej strany vytvorili kompromis v tom zmysle, že 2. pešia divízia sa odsťahuje do severného Talianska, nie ako bojová a zaistovacia jednotka, ale len ako pretvorená technická brigáda..., tak sme toto uskutočnenie jednoducho vzali na vedomie, keďže praktickejšieho a lepšieho riešenia nebolo možné dosiahnuť.“